

УДК 343.9

ВЕРИФІКАЦІЯ ВІДОМОСТЕЙ/ДАНИХ НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ващук О.П., к. ю. н.,
доцент кафедри криміналістики
Одеська юридична академія

Стаття присвячена дослідженню верифікації відомостей/даних на початку досудового розслідування у зв'язку з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення чи самостійного виявлення слідчим/прокурором обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Охарактеризовано об'єкт, предмет та суб'єкт верифікації. Виокремлено ситуації та проблеми верифікації, з якими стикається слідчий/прокурор.

Ключові слова: верифікація, відомості, дані, досудове розслідування, кримінальне правопорушення, слідчий, прокурор, методи верифікації, прийоми верифікації.

Статья посвящена исследованию верификации сведений/данных в начале досудебного расследования в связи с сообщением о совершении уголовного преступления или самостоятельного выявления следователем/прокурором обстоятельств, которые могут свидетельствовать о совершении уголовного преступления. Охарактеризованы объект, предмет и субъект верификации. Выделены ситуации и проблемы верификации, с которыми сталкивается следователь/прокурор.

Ключевые слова: верификация, сведения, данные, досудебное расследование, уголовное преступление, следователь, прокурор, методы верификации, приемы верификации.

Vaschuk O.P. VERIFICATION OF INFORMATION BEGINNING OF PRELIMINARY INVESTIGATION

The article investigates verification of information/data at beginning of pre-trial investigation in connection with report of a criminal offense or an independent investigator to identify/prosecutor circumstance that may indicate pre-criminal offenses. Characterized object and subject of verification. Singled out situation and problems in verification facing investigator/prosecutor.

Key words: verification, information, investigation, criminal investigator, prosecutor, verification methods, methods of verification.

Постановка проблеми. Ця стаття є другою в циклі статей щодо верифікації в кримінальному судочинстві. Окрім неї вступною була стаття про загальні положення верифікації даних у кримінальному судочинстві. Після цієї до друку передані матеріали щодо верифікації відомостей на початку досудового розслідування, при проведенні слідчих (розшукових) дій та негласних (слідчих) розшукових дій, у судовому провадженні першої інстанції та у провадженні з перегляду судових рішень. Заключним дослідженням у цьому напрямку буде порівняльний аналіз верифікації та валідації відомостей/даних у кримінальному судочинстві.

Ступінь розробленості проблеми. Вище зазначене є результатом дослідження практики використання невербальної інформації в кримінальному судочинстві та є її апробованими складовими верифікації даних, що мають місце в кримінальному судочинстві. Саме тому, враховуючи об'ємність та особливості цих процесів, ми поділили їх на кілька блоків, що розкривають сутність верифікації в залежності від стадій кримінального судочинства, його окремих етапів тощо.

Виклад основного матеріалу. На початку дослідження цього напрямку варто зосередитися на самому понятті «верифікація», охарактеризувавши його відповідно до досудового розслідування:

- етимологічно, як переконання у вірогідності, дійсності, достовірності;
- процесуально, тобто під час проведення процесуальних дій з обов'язковим аналізом її психологічних складових;

- комунікаційно, як спілкування між учасниками кримінального провадження з урахуванням: статі; віку; освіти; службового та соціального стану; професії; політичних, релігійних і інших переконань; притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності тощо;

- методологічно, як метод перевірки та встановлення достовірності даних за допомогою емпіричних засобів, із використанням логічних і мисленнєвих основ;

- гносеологічно, як метод пізнавальної діяльності окремих учасників кримінального провадження з застосуванням знань криміналістики, психології, природничих, технічних і інших наук.

Саме ця стаття буде присвячена верифікації даних на початку досудового розслідування, починаючи з моменту внесення відповідних відомостей/даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) у зв'язку повідомленням про вчинення кримінального правопорушення та/або самостійного виявлення слідчим будь-яких обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. У ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України закріплено вищезазначене з можливістю вчинення цих дій окрім слідчого, ще і прокурором. При цьому зазначено, який саме слідчий у подальшому здійснюватиме досудове розслідування – буде визначатися керівником органу досудового розслідування [1, с. 112–114]. Варто підкреслити, що здійснення досудового розслідування до внесення даних до ЄРДР

заборонено. Однак це не є заборорою для верифікації вже наявних відомостей/даних. Варто взяти до уваги існування двох виключень:

1. Проведення огляду місця події у невідкладних випадках до внесення даних до ЄРДР з зобов'язанням внесення даних після завершення огляду.

2. Здійснення досудового розслідування на морському чи річковому транспорті, що перебуває за межами України, з внесенням даних при першій можливості до ЄРДР.

Отже, при прийнятті заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення слідчий/прокурор або уповноважена на ці дії службова особа зобов'язані прийняти та зареєструвати їх. У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) не містяться норми щодо верифікації цих відомостей/даних. Однак характерною особливістю є пряма заборона у КПК України (ч. 4 ст. 214) у відмові при прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення [1, с. 113]. Тому, як результат, саме з цього моменту починається верифікація даних, наявних у слідчого/прокурора чи уповноваженої особи при прийнятті, реєстрації заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення. Досудове розслідування представляє собою певний процес, під час якого у слідчого постійно виникає потреба верифікації даних, отриманих ним у конкретному кримінальному провадженні, що триває протягом усього досудового розслідування. Об'єктом верифікації на початку досудового розслідування є наявна криміналістично-значуща інформація щодо злочинної події. Верифікація на початку досудового розслідування буде проходити у двох взаємообумовлених формах, набуваючи постійного характеру.

Процесуальна регламентація проведення досудового розслідування закріплена в КПК України. При цьому саме Розділ III містить у собі дані щодо початкових загальних положень досудового розслідування. У ч. 5 ст. 214 КПК України чітко закріплені дані, що вносяться до ЄРДР, а саме:

– дата надходження заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення або дата виявлення з іншого джерела обставин;

– прізвище, ім'я та по батькові заявника (потерпілого);

– інше джерело, з якого виявлені обставини про вчинення кримінального правопорушення;

– короткий зміст обставин про вчинення кримінального правопорушення, наведених заявником (потерпілим) чи виявлених з іншого джерела;

– попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті та її частини за Кримінальним кодексом України;

– прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, яка внесла відомості до ЄРДР (слідчого, прокурора) [1, с. 113].

Не до кінця розкритими є закріплені в ч. 5 ст. 214 КПК України інші обставини кримінального правопорушення, передбачені Положенням про порядок ведення Єдиного

реєстру досудових розслідувань, тому що відповідно до вищезазначеного Положення (ч. 1 Розділу 2. Порядку внесення відомостей до Реєстру) до ЄРДР вносяться відомості про більш ширше коло обставин щодо кримінального правопорушення [1, с. 113; 2]. Крім цього, однією з обов'язкових умов роботи в ЄРДР є автоматична фіксація дати внесення інформації та присвоєння номеру кримінального провадження. Тільки після цієї процедури слідчому необхідно невідкладно у письмовій формі повідомити керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування з зазначенням підстави початку досудового розслідування та інші дані, що передбачені ч. 5 ст. 214 КПК та ч. 1 Розділу 2 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань [2].

У випадку внесення даних до ЄРДР про кримінальне правопорушення прокурором, він зобов'язаний невідкладно, однак не пізніше наступного дня з моменту внесення даних, обов'язково з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування, тобто слідчому з подальшим дорученням проведення належного досудового розслідування. На практиці прокурор не має можливості в цей період проводити верифікацію первинних відомостей/даних про злочинну подію.

Цікавим доповненням є ч. 8 ст. 214 КПК України, що містить регламентацію дій посадових осіб у випадках отримання даних про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру. У цьому випадку відомості вносяться слідчим або прокурором до ЄРДР негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 3683, частинами першою і другою статті 3684, статтями 369, 3692, 436–438, 442, 444, 447 Кримінального кодексу України або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258–2585 Кримінального кодексу України [1, с. 114]. Отже, особливостями початку досудового розслідування щодо юридичної особи є:

1. При внесенні відомостей до ЄРДР слідчий/прокурор повідомляє юридичну особу не пізніше наступного робочого дня письмово.

2. Провадження здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру.

Аналізуючи загальні положення досудового розслідування, закріплені в главі 19 КПК України відмічаємо, що вона містить цілий комплекс дій та даних для їх подальшої верифікації, як дані про початок досудового розслідування (ст. 214 КПК України), досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків (ст. 215 КПК України), підслідність (ст. 216 КПК України), об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування (ст. 217 КПК України), місце проведення досудового розслідування (ст. 218 КПК України), строки досудового розслідування (ст. 219 КПК України), розгляд клопотань під

час досудового розслідування (ст. 220 КПК України), ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (ст. 221 КПК України) та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування (ст. 222 КПК України).

Одночасно верифікація на початку досудового розслідування є процесом перевірки первинних даних/відомостей про злочинну подію в цілому та її окремих обставин. Верифікація на достовірність даних/відомостей на цьому етапі має свої особливості, пов'язані з обмеженням у часі та складною обстановкою отримання даних про обставини злочинної події. Саме верифікація початкових даних є першим кроком для проведення слідчих (розшукових) дій (ст. ст. 224–275 КПК України). Тобто, верифікація відомостей/даних на початку досудового розслідування є вирішальною відповіддю до процесуальних засобів збирання та перевірки доказів, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Саме завдячуючи верифікації первинних даних про подію злочину слідчий отримує підстави для проведення слідчої (розшукової) дії у вигляді достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети [3, с. 28–29]. Отже, уповноважена особа/слідчий/прокурор на початку досудового розслідування вже стикається з необхідністю встановлення достовірності тих даних, що вносяться до ЄРДР, що веде його на пошук і використання дієвих, швидких та простих методів усунення неправди і встановлення правди.

З моменту особистого спілкування з заявником (потерпілим) слідчий, прокурор або уповноважена особа взаємодіють під час прийняття та реєстрації заяви про кримінальне правопорушення. Тому важливою складовою цього спілкування є розуміння мотивації та психологічного стану заявника (потерпілого) в момент надання їм первинних даних. З цією метою на цьому вже етапі триває збір даних про психологічні, фізіологічні, соціальні, суспільні, моральні характеристики заявника (потерпілого). При верифікації завданням слідчого, прокурора та уповноваженої особи є також з'ясування чинників, що породжують неадекватне відтворення дійсності, визначення якісно-кількісного співвідношення між достовірним і недостовірним.

Відповідно, предметом верифікації на початку досудового розслідування є відомості (дані, інформація), тобто вербальні та невербальні компоненти, що виникли при прийнятті, фіксації, впорядкуванні та відображенні злочинної події, якщо мова йде про заявника (потерпілого) або при виявленні слідчим/прокурором обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Ситуація складається в цьому випадку в трьох напрямках:

1. Сприятлива (прийняті та зареєстровані дані відповідають дійсності, відсутня протидія (відкрита, скрита) з боку заявника (потерпілого)).

2. Несприятлива (прийняті та зареєстровані дані не відповідають дійсності, має місце протидія (відкрита, скрита) з боку заявника (потерпілого)).

3. Нейтральна (отримані та зареєстровані дані слідчим/прокурором відповідають дійсності).

У другій ситуації (несприятливій) закономірною є протидія, коли має місце надання недостовірної інформації заявником (потерпілим) з особою, яка приймає та реєструє цю заяву щодо вчинення кримінального правопорушення. Саме тут необхідно використовувати методи і окремі прийоми криміналістичної тактики для верифікації цих відомостей/даних. Неабияку роль тут відіграють й психологічні знання для виокремлення складових спілкування (вербальних, невербальних, вербально-невербальних) з метою їх подальшої верифікації. Наприклад, відповідність вербальній складовій невербальній (при наданні стверджувальної відповіді на питання особа несвідомо крутить головою з боку в бік або очима вправо-вліво).

Окрему увагу до себе привертає той факт, що надання неправдивих даних заявником (потерпілим) не легка справа, адже саме заявник (потерпілий) повинен це зробити на належному рівні сприйняття іншою особою. В процесі конструювання моделі своєї недостовірної заяви заявник/потерпілий змушує свій мозок виконувати величезну кількість розумових операцій на побудову події, що не мала місце. В цьому випадку спостерігається процес роздвоєння свідомості заявника (потерпілого), де виникає дисбаланс між тим, що відбулося, і тим, що не мало місця, і як результат – психічна дисгармонія особистості, що впливає у збільшенні навантаження процесу запам'ятовування, та в подальшому накладанні спогадів один на одного (тих, що мали місце, і тих, що не мали). Виявлення цього стану у заявника (потерпілого) на початку досудового розслідування можливе завдяки верифікації отриманих від нього даних шляхом уточнення обставин кримінального правопорушення та встановлення нових до сих пір не повідомлених обставин, та зіставлення з тими, що наявні у слідчого, прокурора або уповноваженої особи.

Тут виникає закономірне питання щодо доказового значення даних, наданих чи отриманих під час внесення їх до ЄРДР. Тобто, чи це є первинними даними про кримінальне правопорушення, чи є первинними доказами по кримінальному правопорушенню, чи й перше, й друге. Чи, може, ці дані мають орієнтуєчий характер? Відповідь не може бути однозначною, та буде залежати від заявника/потерпілого і даних, які він буде надавати при повідомленні про кримінальне правопорушення.

Отже, варто дослідити наступні компоненти верифікації відомостей на початку досудового розслідування, як її об'єкт, предмет, суб'єкт, який надає відомості, та суб'єкт, який сприймає її, тобто верифіковує. Окремо в межах цього питання нами вже досліджено питання механізму перевірки достовірності криміналістичної інформації [4, с. 106].

Предметом верифікації на початку досудового розслідування є первинні дані щодо елементів криміналістичної характеристики, що віддзеркалюються у обставинах, які підлягають встановленню в кримінальному про-

вадженні. Коло даних, які будуть підлягати верифікації на початку досудового розслідування, залежить від попередньої правової кваліфікації кримінального правопорушення, встановленого предмета посягання, встановлення особи злочинця та особи потерпілого, інших обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Верифікації відомостей на початку досудового розслідування сприяє використання як окремих методів, так і їх в комплексі. Наприклад, адаптований метод аксіоматичної семантики Хоара [5], адаптований метод індуктивних тверджень Флойда [6], метод доказового програмування [7], метод автоматичного доказування обставин [8], метод перевірки конкретних моделей [9], метод символічного виконання [10] та метод абстрактної інтерпретації [11] тощо.

Верифікація, як процес перевірки достовірності відомостей, на початку досудового розслідування може мати короткочасний або довготривалий характер, що обумовлено саме відомостями, які відомі при внесенні їх до ЄРДР. Проблеми при верифікації відомостей/даних на початку досудового розслідування наявні з причин обмеженості в часі, недостатності заявлених відомостей/даних, та середній обізнаності уповноважених осіб. Результат верифікації відомостей на початку досудового розслідування, зазвичай, має такий характер:

1. Позитивний (прийняті та зареєстровані відомості/дані відповідають дійсності);
2. Негативний (прийняті та зареєстровані відомості/дані не відповідають дійсності);
3. Нейтральний (прийняті та зареєстровані відомості/дані не можливо за суб'єктивних чи об'єктивних чинників верифікувати).

Висновки. Отже, верифікація на початку досудового розслідування спрямована на викриття неправди, недопущення неправ-

ди в відомостях, що вносяться до ЄРДР, та усунення наслідків надання неправдивих показань. Одночасно саме верифікація відомостей/даних грає вирішальну роль для визначення напрямку розслідування та вирішення завдань розслідування при конструюванні та перевірці версій, при обранні та проведенні конкретної слідчої дії тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х.: Одісей, 2015. – 360 с.
2. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затверджене наказом Генерального прокурора України № 69 від 17.08.2012р. зі змінами на 01.12.2015р. Відповідно оновлене. Посилання: <http://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?m=publications&t=rec&id=110522>.
3. Тищенко В.В. Криміналістика: навчально-методичний посібник / В.В. Тищенко, О.П. Ващук. – Одеса: Юрид. літ., 2015. – 200 с.
4. Ващук О.П. Слідчий як верифікатор достовірності криміналістичної інформації на досудовому розслідуванні. Юридичний вісник, № 4. – 2003. – Одеса, Юридична література. – С. 105–109.
5. Hoare C.A. R. Monitors: an operating system structuring concept // Communications of ACM, v.17 n.10., Oct. 1974. – P. 549–557.
6. Лавріщева К.М. Програмна інженерія. – К. – 2008. – 319 с.
7. Коммервіллем І. Інженерія програмного забезпечення. Software Engineering. – 6-е вид. – М.: «Вільямс», 2002. – 642 с.
8. Глосарій з дисципліни «криміналістика» (словник криміналістичних термінів) / Уклад.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – 96 с.
9. Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Сучасний економічний словник. – 5-е вид., перероб. і доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
10. Панкратьев Е.В. Элементы компьютерной алгебры. – М.: Интуит.ру, Бином. Лаборатория знаний, 2007. – 247 с.
11. Филд А.Н. Функциональное программирование, 1993. – 640 с.